

Silderuten

- en historisk byvandring i Stege

*Mølleposten set fra hjørnet af Møllebrøndsstræde og Stortgade, august 2013
Jens Jørgensen*

LANG TUR

– CA. 2 TIMER!

Se rutekort side 16-17

Har du lyst til at gå den fulde rute – såvel den røde som den grønne – går du fra sild nr. 1 til 2 og 3 og videre ad Søndersti. Gå i den retning, som sildene svømmer, så bliver du ført hele silderuten igennem og ender ved sild nr. 30, som fører dig ind i den hyggelige Luffes gård, hvor der er mulighed for at slukke såvel tørst som sult!

KORTERE TUR

– CA. 1 TIME!

Se rutekort side 16-17

Foretrækker du at nøjes med den korte rute, som kun fører dig rundt i bykernen, drejer du for enden af det røde hus med sild nr. 2 til venstre og går ad den første vej, Billedhuggerstræde ud til Storegade, passerer denne og går langs havnefronten, til du når Dybsbrostræde. Her finder du sild nr. 15 hvorfra du følger sildene i den retning, de svømmer, og ender så – som på den lange tur – ved sild nr. 30, Luffes gård, hvor der er mulighed for på flere måder at læske ganen!

Prøv også 'den digitale silderute' på din mobiltelefon, tablet eller PC. Med masser af fotos og videoklip:

www.silderuten.dk

Silderuten – en historisk byvandring i Stege

Idé og tekst: Annie Jæger

Tegninger: Jette Jørgensen

Digital version: Morten Pihl

Redaktion: Annie Jæger og Erik Büchert

Udgivet af Stege og Omegns Lokalråd, 2018

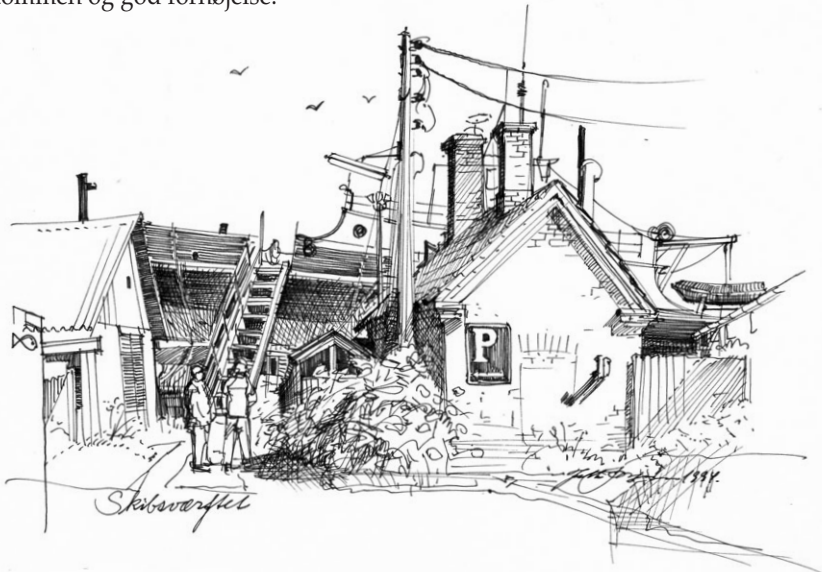
Forsiden: Mølleporten, den ene af de kun to bevarede middelalder-byporte i Danmark - og Steges vartegn.
Bagsiden: Det ældste kort over Stege, tegnet i 1659 af løjtnant Dahlberg, spion i fjendens (den svenske) hær!
Bemærk, at gadenet mv. er fuldt genkendeligt i forhold til nutidens.

Silderuten

Byvandringen i den gamle danske købstad Stege bliver kaldt "Silderuten", fordi Stege i middelalderens slutning fra ca. 1430 – 1530 nåede en storhedstid som aldrig før eller siden. Opgangen skyldtes mere end noget andet sildefiskeriet, som i de mønske farvande tog et sådant opsving, at Møns boder på Skånemarkederne i 1494 tilsammen udgjorde mere end 1/3 af alle Danmarks boder. Møns ældste segl bærer derfor billedet af en sild. Denne er senere udvidet til tre sild, som da blev Møns herredsvåben. Det er derfor sild - 30 smedejernssild, opsat på mure, rækværker m.v. - der skal lede vore gæster rundt på en byvandring indenfor voldene i vores dejlige gamle by.

Ved indsejlingen til Stege Nor er der i vandet fundet rester af pæle, der sandsynligvis er nedrammet ved bygningen af Stegeborg ca. 1200 og yderligere tilspidsede pæle, imellem hvilke der var udspændt jernkæder. Denne søspærring nævner Saxo i sin Danmarkskrønike som "Jernlukket ved Stikæ". Dette ord betyder "i vandet nedrammede pæle" og har således givet byen navnet Stege!

Velkommen og god fornøjelse!

NR. 1

TURISTKONTOR, HOUSE OF MØN

(Opført som toldbygning i 1848)

Denne markante bygning med sin fremtrædende placering ved vandet opførtes i 1848 af N.S. Nebelong som toldkammer. Dette blev dog nedlagt i 1970, og i 1991 rykkede Møn Turistbureau ind og fik således værdige rammer i det hus, der på flere måder er noget af det første, vore besøgende stifter bekendtskab med i Stege. Huset hedder nu "House of Møn", det er center for lokale udviklingsprojekter og fungerer stadig som turistkontor, og hjælper gerne vore gæster med at finde gode oplevelser på Møn og Sydsjælland.

Gå til venstre om huset og gå over busstationen, til du står foran den grå bygning og et informationsskilt om 'Middelalderbyen Stege'. Læs dette og gå så over til det lange røde beboelseshus, hvor du finder

NR. 2

STEGEBORG

I årene 1976-77 og igen i 2000 var der arkæologiske udgravninger, som blotlagde rester af et betydeligt borganlæg. Den oprindelige borg, som nok var af træ, opførtes formentlig under Valdemar Sejrs i starten af 1200-tallet – måske af Jakob Sunesøn, der fra 1225 til sin død i 1246 styrede Møn som et personligt len. I årene indtil 1534 var Stegeborg på forskellige hænder og undergik flere ombygninger. I 1314 blev borgen ombygget af kong Erik Menved. Formentlig nu som et teglstensanlæg og efter traditionen med tre tårne, som stadig indgår i Steges byvåben. Den fik en bred voldgrav med et kraftigt bolværk på borgsiden og en yderkant af hundredvis af massive egeplanker. Plankerne står stadig under Netto og parkeringspladsen. Voldgraven er helt enestående blandt danske middelalderfund.

Omkring 1360 forstærkede Valdemar Atterdag borgen, så murene blev fem alen tykke, og portnøglen var næsten en alen lang! Det midterste af de tre tårne blev bygget så højt, at det kunne måle sig med 'det københavnske'!

I 1533 var der borgerkrig i Danmark. Borgere og bønder kæmpede mod adel og præster. Borgerne ønskede efter Frederik I's død, at Christian II, som i 1523 var gået i landflygtighed, skulle vende tilbage. Dette ville adelen for enhver pris undgå, da Christian II i sin regeringstid havde begunstiget borgerne på adelens bekostning. Christian II fik hjælp fra hansestaden Lübeck, der sendte en hær til Danmark under ledelse af grev Christoffer af Oldenburg. Heraf borgerkrigens navn: Grevens Fejde.

Stegeborgs endeligt i 1534 er en speget historie, men sikkert synes det at være, at lensmanden Anders Bille på det kongelige Stegeborg var rejst til sit gods Søholm og havde overgivet befalingen til 4 adelsmænd og 4 borgere. Straks efter blev slotsfogeden Hans Stigsøn lokket ind i byen og dræbt. Ved forræderi fra de borgere, som Anders Bille havde betroet slotsloven, åbnedes slottets porte, og en ophidset mængde af byens borgere trængte ind i borgen, som de plyndrede og sprængte i luften. Anders Billes datter, jomfru Clara og de øvrige adelige fanger, blev sendt til grev Christoffer. Kvæg, korn og fødevarer blev fordelt mellem borgerne.

Da Anders Bille kommer hjem og kort efter slutter sig til greven, der nu pludselig er på adelens side, får Anders Bille den halvdel af det plyndrede gods, der var tilfaldet greven, tilbage, og Anders Bille benytter da sin stilling til at få Steges borgere strengt straffet for deres forræderi. Ifølge en senere kilde måtte "de fire borgere strække hals på torvet i Stege", og pandeskallerne af disse fire blev til skræk og advarsel indmuret i væggen bag alteret i Stege kirke!

Under udgravningerne (i forbindelse med bygning af Netto og de tilstødende beboelsesbygninger) blev der fritlagt to af borgens hjørner. Et af disse ligger nu stadig gemt flere meter under Nettos frysediske!

Borgen blev trods gentagne forsøg herpå aldrig genopført, men den tilhørende ladegård fungerede endnu i nogle hundrede år.

Gå nu videre langs det røde beboelseshus og drej for enden af dette til venstre og gå videre til

GULT PAKHUS

Dette pakhus er opført i 1855 af købmand Anton Wulff. Købmandsgården omfattede dengang grundstykket fra Storegade 18 til Søndersti 2 (pakhuset) og er et typisk eksempel på udbygning af de lange, smalle grundstykker, som gør sig gældende i næsten hele byen indenfor voldene. I 1936 udstykkedes pakhuset som selvstændig ejendom og er nu indrettet med dejlige boliger.

Nu tager en meget hyggelig og provinsiel spadseretur sin begyndelse, idet du fortsætter ad Søndersti, som deler grundene til ejendommene i Storegades sydøstlige side (lige numre). Der hører således større eller mindre strandhaver og en vidunderlig udsigt over Noret med til alle forretnings-ejendomme i denne side af Storegade, hvilket man vanskeligt kan få indtryk af, når man er på shopping!

Et lille stykke længere fremme har du på din venstre side en høj, rød, blank mur, og her ser du

ROSENGÅRDSSTRÆDE

(Tidl. Bystrædet, bygrænse).

Når folk fra Vestmøn skulle ind til Stege med varer, måtte de over en bro for at komme gennem borgen, og derefter igen over en bro for at komme ind til byen. Før lensmandsposten i 1663 blev ophævet, måtte de også igennem avlsgården, da deres medbragte varer skulle beses og undersøges af slotsfogeden og hans betjente. Varerne skulle nemlig først tilbydes kongen, d.v.s. høvedsmanden på slottet. Kun det, han ikke ville købe, blev ført ind i byen.

Dette kunne kun ske ad det stræde, der begrænsede slotsgrunden, og som dengang hed Bystrædet. Dette stræde hedder nu Rosengårdsstræde efter en købmand Rosengård, der havde en gård i strædet.

Søndersti - udsigt over Stege Nor.

Passér Rosengårdsstræde og gå videre ad Søndersti, til du når kommunens store parkeringsplads. På hjørnet lige før denne finder du

NR. 5

SCT. KNUDSSTRÆDE

(Tidl. Bagerstræde, Smedestræde).

Sct. Knudsstræde, hvis navn skriver sig fra Sct. Knud, der var helgen for al handel, fører direkte op til byens handsgade. Under gravning i 1968 fandt man et Sct. Knuds segl, og i 1973 syntes man da, at man ville ændre navnet på det daværende Smedestræde til Sct. Knudsstræde. Smedestræde hed det på grund af en smedie, der siden 1845 havde ligget i strædets østside. I forrige tider hed det Bagerstræde. Bagerne var nemlig en tid henvist til at bo her ved byens sydgrænse, da de var udelukket af gildesamfundet p.g.a. mistanke om bedrageri med brødet vægt!

Nyd nu den fortsatte spadseretur ad Søndersti, og bemærk de lange smalle grundstykker, inden du når

NR. 6

LOHMANNSVEJ

(Abildgård og Sct. Gertrudskirke).

Haven, der strækker sig fra Søndersti og op til det store hvide hus, var, da borgen eksisterede, abildgård (æblehave) til denne. Det hvide hus var i mange år dommerkontor, og rummer i dag et lokalt forsikringsselskab. Stege havde i fordums tid to kirker. Sct. Gertruds kirke blev bygget øst for byen, der dengang ikke var ret stor, der, hvor nu parkeringspladsen ligger (på den anden side af det tidligere dommerkontor). Strædet, der efter parkeringspladsen går vinkelret på volden og fører op til Gåsetorvet, hedder da også Sct. Gertrudsstræde.

Kirken var meget velhavende, men efter reformationen 1536 begyndte det at gå tilbage. I 1600-tallet lå kirken nærmest i ruiner, og i 1679, efter svenskekrigene, kunne man dårligt se, at der havde været en kirke, så ved hjælp af ruinerne herfra og 1800 rigsdaler skænket af kongen, udbyggede man koret til den nuværende Sct. Hans kirke.

Sct. Gertrud var i øvrigt de rejsendes skytshelgen, og de mange små helgenstatuetter af hende, der stod ved vejene, blev nu ikke længere vedligeholdt. Deraf ordsproget "glansen er gået af Sct. Gertrud".

Gå nu fra Søndersti på den gamle byvold til

MØLLEPORTEN OG STEGE BYVOLD

(Del af fæstningsanlæg fra 1400-tallet).

Danmark var allerede i Middelalderen rig på byanlæg, hvoraf flere som værn havde borganlæg med grave, volde eller mure med byporte. Kun eet sted er et sådant middelalderligt befæstningsanlæg imidlertid overlevet i en helhed. Det er i Stege med det store, smukke og velbevarede voldanlæg, og med Mølleporten, der er den ene af Danmarks kun to bevarede middelalderlige byporte. Du har nu gået på dette fæstningsanlæg, der omkring år 1430 blev etableret for at værne om Stege by. Volden gik fra Stege Nor, rundt om byen til Stege Bugt og beskyttede således byen mod overfald fra landsiden. Oven på volden har der været en befæstning, formentlig af palisader og på visse strækninger mur, og i voldgraven har der formentlig været vand. Foruden Mølleporten, som du nu har foran dig, var der to andre byporte, nemlig en for enden af Rådhusgade og en for enden af Langgade. Ud for hver port førte en vindebro over voldgraven. Læs i øvrigt det meget oplysende informationsskilt ved siden af **Sild nr. 7**. Årene 1685-97 blev de værste 12 år i Møns historie! Oberst von Plessen, chef for den kongelige livgarde til hest, blev amtmand på Møn, og med ham kom fire af hestgardens seks kompagnier, til hvilke der skulle skaffes indkvartering her på Møn. Plessens tid på Møn udartede til et rædselsregime med talrige overgreb og uretfærdigheder, som både gik ud over bønderne og hans egne folk. I Mølleporten lod han indrette et fængsel med to lyse og to mørke fangehuller. I dag er der intet bag de tykke mure. Spøgefugle siger dog, at man i Stege har verdens fornemste og mest storladne dueslag! Der forberedes i skrivende stund (2018) et projekt, der skal renovere og skabe adgang til Mølleporten, så denne kan fungere som udstillingssted for Møns Museum.

På den modsatte side af volden har vi nu kirkegården i Stege. Denne lå indtil 1812 omkring kirken, men folk var begravet så tæt, at der begyndte at lugte ganske forfærdeligt både inde i kirken og i området omkring denne. Dette gjorde sig i øvrigt gældende på mange andre kirkegårde, der var placeret inde i byerne, men den videnskabelige indsigt i hygiejniske forhold førte en reformbølge med sig overalt i Europa, hvorunder nye gravlæggelser under kirkegulve ophørte. I Danmark blev en forordning i 1805 skelsættende, idet kirkegårde i hovedstaden og i købstæderne blev forlangt flyttet udenfor bykerne.

Stedet, hvor vi nu har kirkegården, var i flere hundrede år stedet, hvor alle møl-
lerne var placeret, og blev derfor kaldt Møllemarken; og det mel, der skulle ind i
byen, blev altid kørt gennem Mølleporten – deraf navnet!

På den anden side af bygraven, overfor den lave, hvide kirkegårdsbygning, kan
du på et info-skilt om Middelalderbyen Stege se, hvordan Mølleporten – med
bymur, palisade og vindebro – kan have taget sig ud i middelalderen.

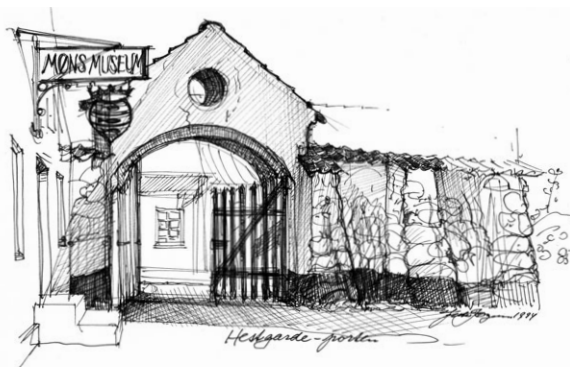
Gå nu tilbage gennem Mølleporten og ind mod centrum ad Storegade. Du passerer straks efter Mølleporten og Empiregården

MØNS MUSEUM

(Købmandsgård opført i 1770'erne).

Det lave bindingsværkhus mod Storegade er den eneste bevarede del af den oprindelige gård fra 1770'erne. Empiregården - den nuværende fine hovedbygning lige efter Mølleporten - blev bygget i 1813 i fornem klassisk stil "Empire-stil" med hollandske døre og engelske vinduer og med dertil hørende magasiner, butik og endda skænkestue. Siden 1958 har Møns Museum haft til huse i denne smukke gamle ejendom.

Museets udstilling viser lokale historier om f.eks. middelalderbyen Stege og Steges købmænd. Herudover er museet turistinformation og ankerplads for vandreruten Camønoen, der formidler kulturhistorie i landskabet med mulighed for at overnatte i museets by-shelter. Man er velkommen til at nyde sin madpakke i museets hyggelige gårdhave.

Gå nu videre ind ad Storegade langs "Empiregården" og det lave bindingsværkhus, og læg derefter mærke til den gamle gulkalkede kampestensport. Den formodes at stamme fra 1200-tallet og således være ca. 200 år ældre end Mølleporten! Den bliver kaldt Hestgardporten, og garden har sandsynligvis redet her igennem adskillige gange. Men i øvrigt var det også indenfor denne port, at bønderne, der kom fra Østmøn for at handle med deres høns og gæs på det nærliggende Gåsetorv, hensatte deres vogne og trækdyr, medens de opholdt sig på markedet.

Fortsæt ad Storegade ind mod centrum, og drej til højre efter den store grå hjørneejendom, der i 1841 er bygget af købmand H.P. Prior som endnu en stor købmandsgård.

MØLLEBRØNDSSTRÆDE

(Madam Bertelsens hus).

Møllebrønndsstræde hed i fordums tid Nørrestræde. Dets forløb er dog i dag nøjagtigt som i 1600-tallet, hvor dette stræde og volden omkransede byens humlehøve. Denne forsynede byens bryggerier med humle til ølbrygning. Når du har passeret hækken på højre side af Møllebrønndsstræde, er der en sti op til volden. Herfra kan man i bunden af bygraven se en høj gammel pumpe, der langt ind i 1900-tallet forsynede såvel byens indbyggere som beboerne på Stege Mark med rent kildevand. Dette anvendte man specielt til madlavning og tøjvask, da mange familiers brøndvand havde et stort indhold af okker.

Pumpen og livet omkring denne er malende beskrevet af Gustav Wied i "Barnlige sjæle". Gustav Wied boede en tid her på Møn, og giftede sig med en datter af Tutein-familien på Marienborg, men inden da logerede han hos "Madam Bertelsen ved Volden i Stege" i det rødkalkede hus, som ligger på hjørnegrunden mellem Møllebrønndsstræde og Rådhusgade. Rådhusgade hed dengang "Skammestræde", da det i modsætning til Langestræde (nu Langgade) var det nye, korte stræde. (Skam betyder "diminutiv", og heraf kommer også ordet for en lille stol: "Skammel").

Her hvor den nuværende Rådhusgade gennemskærer volden, stod den midterste af de tre byporte. Føromtalt Oberst Plessen havde fået tildelt Nygårde i Damsholte som sommerresidens, men med vanlig foragt for alt, hvad der var mønsk, brød han i 1690 en af byportene og sandsynligvis også ringmuren på volden ned for at skaffe sten, dels til at udbygge Nygårde (det senere Marienborg) og dels til at bygge skorstene til de ca. 400 garderboliger, der blev opført på Møn. Til hver skorsten skulle der bruges 300 sten. Denne næsten totale nedbrydning af Steges fæstningsværk har man kaldt "Det største tyveri i Møns historie"!

Gardens Nicks hus på hjørnet af Møllebrønndsstræde og Rådhusgade

NR. 10

VOLDTERRÆN

(Birkelyhjemmet).

Gå nu over Rådhusgade og fortsæt op på den del af volden, på hvis venstre side Birkelyhjemmet ligger. Hagenavnet tilhører en af Steges betydeligste slægter. Det kan føres tilbage til 1600-tallet og har mange steder sat navn og præg på byen. Birkelyhjemmet blev således opført i 1871 af A. og V. Hage som børnehjem. I 1924 blev det overtaget af Stege kommune og fungerede som plejehjem. I 2001 kom det til at hedde "Oasen" og er for tiden indrettet til værested for ensomme og psykisk syge.

Gå nu videre ad volden til du når Langgade, og gør her en lille afstikker til venstre ad denne, til du når det store gule hus med

NR. 11

RESIDENS MØEN

(Bygget som navigationsskole i 1703).

Her ser du over døren en fin medaillon med Frederik den 4.'s spejlmonogram og årstallet 1703. Efter mønboernes deroute skænkede Frederik den 4. i 1697 4000 rigsdaler til opførelse af en navigationsskole. I 1703 startede man byggeriet, og i 1705 stod skolen færdig til indflytning. Desværre viste der sig at være problemer med rekrutteringen til skolen, så efter 22 år var der kun uddannet 6 styrmænd! Skolen lukkede, og bygningen blev indrettet som Tugt- og Manufakturhus. Senere blev den plejehjem for sindslidende.

Residens Møen

I 2014 blev bygningen overtaget af Christian og Brit Petersen og indrettet til hotel og restaurant. Huset har en lang og spændende historie, som er fortalt på store plancher inde bag den fine og originale fordør. For evt. at komme derind og orientere sig yderligere, skal man gå ind i receptionen, der ligger i sidebygningen. Man vil så blive vist ind i den gamle forgang, hvor plancherne er op-hængt på såvel dansk som tysk og engelsk. I stedets café, der ligger tværs over gården, har man om aftenen mulighed for at nyde en dejlig menu med vand-udsigst og ofte en smuk solnedgang.

Gå tilbage til

NR. 12

VOLDENS AFSLUTNING VED STEGE BUGT

Til venstre for det sidste stykke af volden ligger en stor rødstensbygning, der nu er indrettet til pensionist- / handicapbeboelse, men som oprindeligt (sammen med den gule bygning ved sild nr. 11) var plejehjem for sindslidende. Den gule bygning for kvinder og den røde bygning her for mænd.

Til højre for volden ser man en stor plæne, på hvilken den legendariske restaurant Skydevænget med såvel skyde- som keglebane, og senere Hotel Stege Bugt og Ellens Cabaret, lå smukt placeret med en stor glasveranda ud til Stege Bugt. Efter den seneste af disse virksomheders ophør henlå ejendommen i nogle år som ruin, indtil grunden blev ryddet i 2014. Der er ikke i skrivende stund (2018) taget stilling til dens fremtidige anvendelse.

NR. 13

LANGELINIE

(Steges strandpromenade).

Gå videre fra stien på volden, til venstre ad Langelinie. Passér også Privathospitalet og Sundhedscentret (det gamle sygehus). Nu nærmer du dig det gamle oprindelige Stege, som fik købstadsrettigheder af Erik Klipping i 1268. På sygehusets grund med gavlen ud mod det daværende Langestræde byggede man i middelalderen et Sct. Eriks gildehus. Det var til minde om Erik Plovpenning, der var blevet myrdet på Slien i 1250.

For enden af sygehusgrunden ligger sidegaden Peblingerende, som har bibeholdt sit navn fra middelalderen. Dengang var den bare en sti, der førte fra det daværende Langestræde ned til stranden, og det var her børnene (peblingene) løb ned til vandet.

Ca. 20 m op ad Peblingerende drejer du til højre ved

NØRRESTI

(Middelalderlig strandlinie).

Følg nu Nørresti, der ikke er aftegnet på gamle kort, idet det var her, strandlinjen i middelalderen gik. Du kan også tydeligt se, at husene på højre side er af betydeligt nyere dato, da de er bygget på opfyld. På venstre side ser du de for Stege så karakteristiske lange smalle grunde. Man byggede på så smal en grund som muligt for at spare skat, da man betalte skat i forhold til, hvor mange døre og vinduer man havde ud til gaden. Og de lange grundstykker vest for Langgade (og syd for Storegade) gav mulighed for en bådbro ved kysten. Parallelt med Nørresti går Langgade (tidl. Langestræde), der er den næstældste gade i Stege. Det første tværgående stræde, du møder, er Dybsbrostræde. Inden du går op ad dette, kan du "træde lige ud på middelalderens strand og gå på vandet" over til Middelalderby-skiltet på kajen udfor Havnecafeen.

Når du har læst dette, filosoferet lidt og forestillet dig den gamle strandlinie og det liv, der i forrige tider udfoldede sig ved Dybsbroen, går du igen over Langeinie og op ad Dybsbrostræde, til du på hjørneejendommen ser

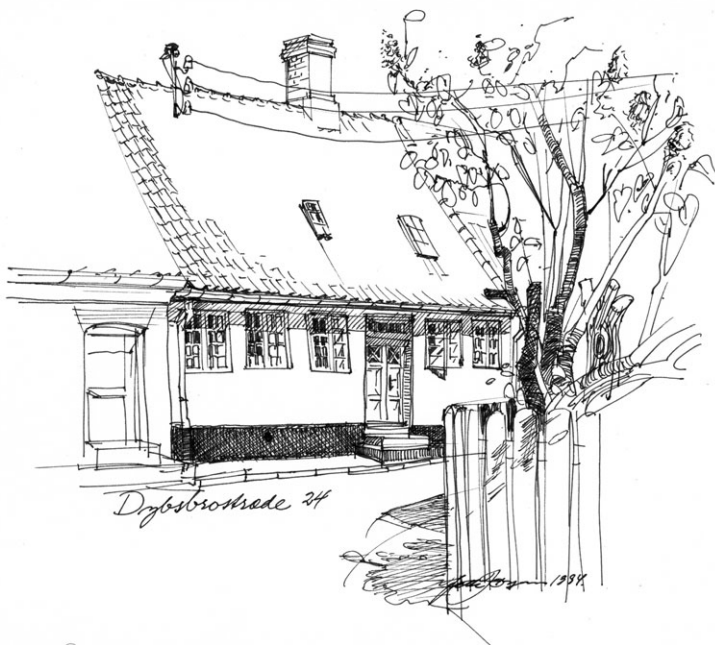
DYBSBROSTRÆDE

(Steges ældste gade).

Nu står du nøjagtigt der, hvor Stege i 1100-tallet opstod som et lille fiskerleje på kongens grund omkring en bådplads ved dybsbroen. Fiskerlejet bredte sig efterhånden mod øst langs Dybsbrostræde, der er Steges ældste gade. Strædet afsluttedes tidligere af en skibsbro og en skanse, som vist på både Dahlbergs og Resens gamle kort, og på skiltet ved havnekajen.

Dybsbrostræde har så langt tilbage, det kan konstateres, haft en særpræget struktur, idet nordsiden har været tæt bebygget med beboelseshuse, mens præstegården og dens avlsgård på sydsiden har vendt ryggen til strædet.

Stege har i udstrakt grad været hjemsogt af brande. Den værste startede den 23. maj 1774 og lagde på to døgn ikke mindre end 112 huse og gårde i ruiner. Bemærk nr. 24, der netop er opført i 1774, et typisk eksempel på tidens klassicistiske bygninger (som i København stadig kaldes 'ildebrandshuse'), og stadig, med sin smukke og pietetsfuldt istandsatte facade, tilkendegiver sin alder.

Gå nu videre ad strædet til Langgade, fortsæt en smule til venstre og find på hjørnet af Farverstræde

FARVERSTRÆDE

(Efter daværende farvergård).

Farverstræde opstod som en smal passage mellem daværende Langestræde og torvet efter at karréen mellem kirken og torvet blev bebygget i senmiddelalderen. Navnet fik det efter Farvergården, som fra 1758-83 tilhørte tugt- og manufakturhuset i Langestræde. Farvergården lå på hjørnet af Farverstræde og torvet, og bindingsværkbygningen, der støder op hertil, var indrettet med hestestald og stampeværk til farveriet. De indsatte i tugt- og manufakturhuset gik hver dag gennem Langestræde ned til farvergården, hvor de deltog i arbejdet med farvningen af de vævede tekstiler.

Når du har passeret Farverstræde nr. 6, ser du lige før indgangen til Kammerrådgården (skilt nr. 17) et mindre hus, der blev opført i 1857 og indrettet til vaskehus og folkekamre. Her udfoldede sig et muntert liv, og i folkemunde er dette hus da også lige op til vore dage blevet kaldt Sorgenfri!

Silderuten

- historisk byvandring i Stege

LANG TUR - CA. 2 TIMER

Hvis du vil gå den fulde rute, så følg den grønne rute og sildene i den angivne nummerorden fra 1 til 30.

KORT TUR - CA. 1 TIME

Foretrækker du en kortere tur gennem bykernen, så gå lige før Sild nr. 3 til venstre ad Billedhuggerstræde, kryds Storegade og gå langs havnefronten (Langelinie) til Dybsbrostræde.

Følg derefter sildene fra nr. 15 til 30.

NR. 17

KAMMERRÅDGÅRDEN OG -PARKEN

(Gl. købmandsgård, boligbyggeri).

Nu står du i en af Steges betydeligste købmandsgårde, der siden 1700-tallet har udfyldt hele grunden mellem torvet og Dragestræde. Her lå der store kullagre, jern af allehånde slags og alle de til en rigtig gammel købmandsgård hørende bygninger: Stalde, lade, vognremise og kornmagasiner. Til fuldstændiggørelse af herligheden blev det østre pakhuis bag den store kastanje opført i 1840 og indrettet til brændevinsbrænderi og bryghus.

Der var adskillige af sådanne bygninger i Stege. I et brev fra 1814 skriver en ældre dame til en veninde i København, at "oprindeligt var der 18 brændevinsbrænderier i Stege, men desværre er der i øjeblikket kun 11 i drift"! Det var næsten en selvfølge for købmændene at være selvforsynende med de våde varer, da det var kotume, at købmanden, når bønderne kom ind for at handle, stillede gratis drikkevarer til rådighed, når kunderne pakkede op for deres medbragte madknote (et firkantet stykke stof, der blev bundet på kryds og tværs over deres mad).

Igennem 1700-årene tilhørte Kammerrådgården amtsforvalteren på Møn, i første del af 1800-tallet kammerråd Puttfercken (efter hvem den fik sit navn), og siden 1881 købmandsslægten Carøe. På en del af købmandsgårdens grund er i 1987 opført et boligbyggeri, Kammerrådsparken, der på smukkeste vis føjer sig til de gamle bygninger. I 1990'erne blev Kammerrådgårdens gamle bygninger restaureret og, sammen med Kammerrådsparken, indrettet til et meget attraktivt boligmiljø for pensionister og handicappede.

Gå nu gennem Kammerrådsparken (passér nr. 15) og ud i Dragestræde.

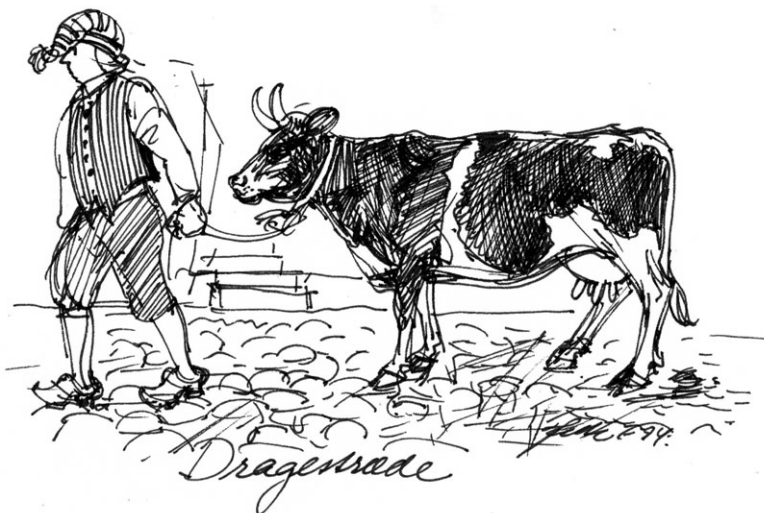
NR. 18

DRAGESTRÆDE

(Gammel fævej, heraf navnet).

Denne sild er placeret på Dragestræde nr. 6, men før du går videre til højre mod Rådhusgade, så kast lige et blik til venstre på Dragestræde nr. 7, der blev opført i 1912 som elektricitetsværk. Sammen med et elektricitetsværk i Carøes gård forsynede disse to værker Stege med strøm, indtil SEAS i 1953 overtog byens strømforsyning.

Dragestræde kan med sikkerhed føres tilbage til middelalderen. Bebyggelsen var, indtil midten af 1800-tallet, spredt og sparsom; men strædet blev brugt

som fævej, ad hvilken man drog sine kreaturer ud til byens græsgange lige indenfor voldene – heraf navnet Dragestræde.

Gå nu op til Rådhusgade, her ser du på husnummer 12.

RÅDHUSGADE

(tidl. Skammestræde, det korte stræde).

Dette stræde var i den tidlige middelalder kun udbygget fra Torvet og halvvejs ud mod Volden. Som før omtalt, skal navnet Skammestræde ses som et modstykke til det samtidige Langestræde.

Drej nu til højre og følg husrækken til Rådhusgade 11, der alle er genopførte efter branden i 1774. Ældre stegensere husker endnu nr. 5, hvor Bodil Stine Pedersen havde sin marskandiserbutik og solgte skillingsviser og "cyprianus" (drømmebøger); men det mest interessante var for datidens børn, at hun havde en abekat! Bemærk at husets facade endnu tilkendegiver, at her var der en butik.

Lige før du når op til torvet, passerer du en gård, hvor man endnu kan se vinduer med tremmer for. Disse vinduer sad i det til rådhus og politistation tilknyttede fængsel. Her finder man i øvrigt i skrivende stund en hyggelig café og en meget berømt chokoladekælder.

Rundt om hjørnet finder du

DET GAMLE RÅDHUS OG STORETORV

Det statelye hus på hjørnet af Rådhusgade og Storetorv blev, efter tegning af et af Danmarks største arkitektnavne M.G. Bindesbøll, opført som byens rådhus i 1854. Huset var i mange år sæde for såvel retssal som politistation, dengang man endnu havde en politistation i alle købstæder, men nu har den lokale fond Liselund Fontænen købt huset og sat det meget fint i stand med de originale farver og indrettet det som erhvervshotel.

I senmiddelalderen havde Stege et andet rådhus, der afgrænsede torvet mod nordøst, men dette brændte Svenskerne ned i 1659, hvorved de fleste af byens papirer gik tabt. Man reddede dog Steges Bys Bog, hvori "Det tilkendegives, at

i det Herrens år 1418 på St. Jörgens, den berømmelige martyrs dag (23. april), blev denne bog indrettet. Det gjorde Johannes Verkentin, som på den tid var borgmester, med samtykke af alle rådmænd og indbyggere, som da var i Stege. Beder for dem!"

Middelalderrådhuset blev bygget i byens storhedstid i 1400-tallet. En stor og givetvis statelig bygning, med en formentlig toetagers hovedbygning, der afgrænsede torvet mod nordøst, og en lavere bagvedliggende markedshal. Bygningens sylt-sten blev fritlagt under udgravninger i forbindelse med Storetorvsvs renovering omkring år 2000; de ligger stadig under torvets nutidige belægning. Storetorv har eksisteret siden Steges tidligste år. Det er blevet sagt, at kirken og handelen er de eneste, der har været her i alle Steges 750 år. Handelen var – fra byens første år – koncentreret i området fra Dybsbro-havnen til torvet.

Dybsbrostræde gik dengang lige fra havnen til torvet, man kunne se rådhuset og torveboderne for neden af gaden, når man anløb skibsbroen. Storetorv har altid været Steges naturlige centrum – og magtens bolig, hvad enten denne ytrede sig i rådhus, købmændsgårde eller pengeinstitutter.

På middelalderby-skiltet ved Café Frederik VII kan du kan læse mere om Storetorvsvs historie og få et indtryk af, hvordan det gamle rådhus kan have set ud.

Gå nu over Rådhusgade og følg Storegade mod Mølleporten, op til Gåsetorvet. I 1697, lige efter den onde Plessens huseren, hvor Steges økonomiske forhold var under reorganisation af en kongeligt udnævnt kommission, var der kun tre købmænd og handlende i Stege by. I 1760 var det blevet til 15 købmænd og handlende, og i 1870 ser man tydeligt resultatet af disse folks stræben, for nu er der 40 Købmænd og handlende. I 1950 var der 66 handlende og næringsdri-vende. I vore dage (2018) er der - trods en landsdækkende tendens til tilbagegang i småbyernes handelsliv - ikke mindre end ca. 70 butikker og værksteder indenfor voldene.

Steges købstadsrettigheder, som vi fik allerede i 1268, hjalp sammen med andre forordninger standen på vej. Der var langt op i 1800-tallet bom for hver ende af Storegade, og i acciseboden, som lå lige op til Mølleporten, sad der en mand og overvågede alle, der skulle forbi bommene og ind til byen med eksempelvis et læs halm til en familie, der trængte til ny sengehalm, eller til strøelse under dyrene. Var man gode venner med en borger i byen, som skulle have halm, var det fristende for begge parter at gemme en lækker hjemmelavet pølse eller et anker god stærk brændevin inde i halmen. Det var dog ikke så heldigt, hvis manden i acciseboden jog sit lange søgespyd ind i halmen, og spyddet så kom ud med en pølse på enden eller havde stukket hul på et anker brændevin! Så vankede der i alle tilfælde told for indførslen.

Du er nu næsten ved at være nået helt op til Gåsetorvet, men inden da passerer du slagter Stig og Co's forretning og restaurant "Støberiet". Denne er meget speciel, idet man der kan købe så at sige alle slags kød – foruden de kendte arter kan man købe eksotisk kød som vildsvin, krokodille, kronstyr, kudo og kænguro. For år tilbage lå der en antikvitetforretning ved siden af slagterbutikken. Gårdrummet imellem de to forretninger blev overdækket, så man kunne sidde der og spise, mens man måske fik lyst til at købe et eller andet af inventaret eller tingene. Dette er stadig muligt, da der er pris på hvert enkelt møbel eller ting.

Foran dig ligger nu Gåsetorvet.

NR.21

GÅSETORVET

(Torv for køb og salg af vingede væsener).

Har du valgt blot at gå den korte tur, har du endnu ikke set Mølleporten og den gamle Hestgardport, så inden du begiver dig tilbage ad Storegade igen, kan du - ved at gå ca. 15 m til venstre - se vores smukke Mølleport, og umiddelbart før denne ser du på venstre side af gaden en port, som er det ældste byggeri i Stege (fra 1200-tallet). Bag denne port satte bønderne deres vogne og trækdyr ind, inden de gik hen til Gåsetorvet og solgte deres ænder, gæs, høns og kyllinger.

STOREGADES SYDLIGE SIDE

Nu skal du tilbage langs Storegades lige husnumre. Den første bygning på Storegades sydlige side er den forreste af tre længer, der ligger ned mod Stege Nor, og som indeholder gode, nye boliger med enten altan eller en lille forhave. Bygningerne er opført i gule sten, og forhuset har en fremhævet frise.

Blev dette hus pudset og malet gråt, ville det ligne det gamle og velrenommede Hotel Skandinavien, der i mange år lå her! Der var en velbesøgt teatersal, i hvilken der også blev afholdt afdansnings- og foreningsballer og ikke at forglemme Palmehaven, restauranten, hvor der er nedsvælget utallige stykker dansk smørrebrød! På Skandinavien spiste man godt, og der blev danset tæt. Det siges, at mange mønske ægteskaber er grundlagt her!

Det er alle de huse og forretninger, der ligger på denne side af Storegade, der har de smalle grunde ned til Søndersti, hvor du begyndte din vandring, hvis du har valgt den store tur. Læg mærke til de mange gamle porte, der er i hele Storegade. De største af disse indikerer, at her var der indkørsel til en stor købmandsgård eller et stort værksted, og forhusene med deres fine karnapper var et værdigt hjem for disse familier. Købstadsrettighederne betød jo, at al handel skulle foregå inde i byen; det var frem til 1857 forbudt at drive handel udenfor byerne. I købmandsgårdene blev korn solgt og såsæd købt, og her var det så, at købmandsstanden for alvor voksede. Derudover var der alle de mindre handlende og håndværkere såsom skrædder, bager, smed, snedker, slagter og mange andre, men de slog sig mestendels ned i sidegaderne.

KØBMANDSGÅRD, DISCONTOBANK OG KOMMUNEKONTOR

Her på hjørnet af Storegade og Sct. Knudsstræde blev der i 1784 opført en stor købmandsgård, som dog blev nedrevet, da Møns Discontobank i 1915 blev bygget. I 1968 blev underetagen ombygget, da huset blev administrationsbygning for den tidligere Møn Kommune og (efter kommunesammenlægningen 2007) for den ny Vordingborg Kommune.

I middelalderen nåede Steges bykerne kun hertil, og det stykke af Storegade, du lige har lagt bag dig, var en bred fævej, der blev benyttet, når kreaturerne skulle på græs ude i vængerne. Da man bebyggede nordre side af denne fævej, lå de fleste huse med gavlen ud til denne, og for at forhindre, at dyrene trådte for nær

ved husene, købte husejerne "en fortå" på et par alen. Heraf kommer ordet fortov, som i dag betegner det stykke af gaden, hvor man kan gå i fred for trafikken!

Der er dog gisninger om, at Storegades store bredde øst for torvet skyldes, at man i de tider, hvor kongerne drev store jagter på Møn og derfor ofte boede på Stegeborg, brugte stedet til ridderturneringer.

Gå nu videre langs Storegades sydside til du når en bred, overdækket indkørsel på din venstre hånd med

NR.24

FOGS GÅRD

(Gl. Købmandsgård).

Denne var i mange år købmand Carøes gård. Her var der købmandsforretning, og disse bygninger hørte til den store gule Kammerrådgård overfor på torvet, hvor købmandsfamilien boede. På pladsen bagved boligen havde man kulbunker, jern og andre grove ting. Ved siden af butikken her havde købmanden kontor, og langt op i 1900-tallet kunne man i et af vinduerne se en ældre herre, iført sorte skånearmer og grøn solskærm, stå op ved en skrivepult og med hånden prente i en særdeles stor bog. Det var bogholderen, der således stod og førte regnskab.

Inde i gården ligger der en stor grå bygning, der er bygget som pakhus og som senere blev anvendt som elektricitetsværk, det første i Stege by. Sidst i 1900-tallet er denne bygning indrettet til boliger med en skøn udsigt over Stege Nor, og i de fleste af lejlighederne er de gamle bjælker stadig synlige.

Gå ud på Storegade igen, passér denne og kast evt. et blik på det Middelalderby-skilt, der viser, hvor og hvordan det gamle rådhus var placeret på Torvet. Gå nu hen til Torvestræde, der ligger til venstre for Møns Bank, og find på hjørnet

NR.25

TORVESTRÆDE

(Gl. Stræde, navn bibeholdt).

Torvestræde har eksisteret helt tilbage til Steges tidligste tid som en forbindelse mellem torvet og kirken, og for enden af strædet ligger Morten Reenberg's gård, Steges ældgamle præstegård. Den er nu sognegård og kirkekontor og blev i 2014

gennemgribende renoveret. Længen ud mod Langgade, som havde henligget som ruin i årevis, blev indrettet med 3 mindre, men meget fine refugie- eller pilgrims-lejligheder, som dog også udlejes til folk, der i almindelighed gæster Stege. Gå gennem gitterlågen og ind på selve kirkepladsen. Her finder du

STEGE KIRKE OG KIRKEPLADSEN

(Sognegård og Middelalderhave).

Om Morten Reenberg, der har lagt navn til denne gård, kunne der skrives en selvstændig afhandling. Få har som han i alle måder taget vare på sine sognebørn. Da Morten Reenberg i 1694 kom til Stege, var han 34 år. Han giftede sig med sin forgængers enke, der var 47 år og havde seks børn. Han fik altså på én gang embede, bolig, kone og seks børn!

Præstegården var da mindst 150 år gammel og temmelig forfalden. Morten Reenberg ombyggede og forbedrede i vid udstrækning gården og forsynede i 28 tilfælde vægstykket over døren med karakteristiske indskrifter, såsom over døren til spisekammeret: "Den dør bliver ej længe lukket, som alle banker på". Eller med store, sorte bogstaver på køkkenvæggen: "Ny tyende har nål i rumpen, gamle har torne i fødderne". Sidst over døren til audiensstuen: "Gak ind, tal lidet om dig selv, ilde om ingen, vel om alle, dog helst om Gud"!

Dengang var der til præstegården en tilhørende avlsgård, der var placeret ned mod stranden vest for hovedgården. Hvor laden lå, var der temmelig sumpet, så det indhøstede korn blev ofte muggent. Morten Reenberg flyttede derfor resolut kornet op til kostalden og kørerne ned til den fugtige lade, "da kørerne bedre tåler at stå i vand"! Inde i kirken kan man i øvrigt på en stor planche læse meget mere om Morten Reenbergs gård.

Endnu en ting skal nævnes her, nemlig at man, i forbindelse med restaureringen, fandt en større skat af sølvmonter! Det skete samme dag, som museets havde afsluttet sine udgravninger i bygningen; den unge arkæolog må have ærgret sig gul og grøn over, at han ikke fik lov til at gøre dette fund, som lå

under et gulv kun 30 cm fra hvor man 25 år tidligere havde lavet en større fjernvarmeinstallation! Skatten er formentlig blevet nedgravet under et udendørs ildsted i de urolige år omkring svenskekrigene.

Stege kirke – eller Sct. Hans Kirke - er en af landets største købstadskirker. På Sjælland er kun Sct. Bendts i Ringsted, Akademikirken i Sorø og Domkirken i Roskilde større end Sct. Hans kirke i Stege. Denne kirke er bygget i 1200-tallet af Jacob Sunesøn af Hvideslægten. Han står formentlig også for bygningen af de øvrige røde murstenskirker på Møn: Keldby, Borre og Magleby. Stege kirke havde oprindeligt tvillingetårne, men disse styrtede tillige med klokken ned under en brand i 1457.

Det ses tydeligt af kirkens eks- og interiører, at den er ombygget flere gange. Du kan læse mere om denne historie på Middelalderby-skiltet på Møns Banks P-plads overfor Morten Reenbergs Gård. Her kan du også se, hvordan kirken har taget sig ud i middelalderen.

Man kan også inde i kirken købe en smuk og fyldestgørende brochure om kirken. I denne har man dog undladt at fortælle, at det mystiske rum til venstre i kirkerummet lige indenfor døren under krigen 1940-45 var tilmuret og skjulte kirkebøger og kirkesølv!

Fra middelalderen og op til begyndelsen af 1800-tallet var der begravelsespladser, både inde i kirken under gulvet og på kirkegården udenfor. Begge steder var der imidlertid begravet alt for mange, og der bredte sig en ulidelig stank såvel inde i kirken som udenfor denne. Man flyttede da kirkegården ud øst for volden, og de fleste af de i kirken begravede blev flyttet.

Inde i kirken står dog stadig i en nordlig niche to sarkofager med de jordiske rester af personer fra Moltkefamilien på Marienborg, og i den sydvestlige niche står der en stor figur "Friheden" af billedhuggeren Bissen. Under trinene er der en gravkælder, der huser flere medlemmer af Hagefamilien. På kirkepladsens østlige side står yderligere en mindesten over familien Hage. Pastor Reenberg fik nemlig i en tid, hvor kirken fattedes penge, den ide at anlægge godt betalte gravpladser i "den fine ende" af kirkegården. Så kunne de, der i levende live havde manglet lidt prestige, dog i døden mænge sig med de fine, og samtidig skæppe lidt i den slunkne kirkekasse!

Gå nu gennem lågen i den del af kirkemuren, der støder op til sognegården, og und jer selv et besøg i Middelalderhaven. Denne have er plantet af frivillige haveinteresserede og blev indviet i juni 2018. Her gror der lægeplanter, snapseurter, krydderurter m.m., og der er borde og bænke, hvor man frit kan sætte sig og nyde Steges lille oase.

Følg derefter kirkemuren over til

DEN GAMLE LATINSKOLE

(Møns eneste beboede middelalderhus).

Det nord/syd vendte hus, der ligger mellem Kirkepladsen og Provstestræde, blev bygget i 1400-tallet som latinskole, og er det eneste beboede middelalderhus på hele Møn. Længen, der går vinkelret ud fra skolehuset, blev bygget i 1825, og fem år senere blev det lille baghus med den skrå gavl bygget og indrettet til småkreaturer. Morten Reenberg havde ikke meget tilovers for "den sorte skole", der blev kaldt således p.g.a. disciplenes sorte klæder. Han havde på stedet hellere set en dansk regne- og skriveskole og gav disciplene følgende skudsmål: "De ere unyttige, uoptugtede og ugudelige Dreng, som vide intet Andet end at betle, stjele, drikke og bande. De fortjener for deres Ugudeligheds Skyld at pidskes af Bysvenden eller forsendes til Børnehuset"!

År 1701 omdannedes skolen da også til fattigskole, ligesom der var mænd, der først gik på latinskolen for at lære basale boglige færdigheder, og derefter kom på den ved sild nr.11 nævnte navigationsskole. Senere har der været forskellige former for asyl og erhverv, og nu er der blot privat beboelse.

Gå nu ned ad trinene til højre, gennem slippen og til venstre ad Provstestræde.

NR.28

PROVSTESTRÆDE

(Gammel gade med særpræget forløb).

Provstestræde var oprindeligt bare en beskeden smøge langs kirkegårdsmuren, og er med sit særprægede skrå forløb og sine brosten vel nok den gade, der bærer mest præg af det gamle Stege. Huset med sild nr. 28 er nybygget i 2001. Inden da lå der et gammelt hus, der blev brugt til flaskeindsamling, og før dette har huset været anvendt som ishus for slagteriet i det næste hus, der blev opført i 1853. Bindingsværkbygningen op til huset på hjørnet af Store Kirkestræde er opført midt i 1700-årene og omkring 1800 indrettet til beboelse, brændevinsbrænderi og hestestald. Stege har først i 1800-årene sandsynligvis været en ret så livlig by, de mange brændevinsbrænderier taget i betragtning!

Gå nu videre ad Provstestræde og op til Store Kirkestræde, drej til højre ad dette til

NR.29

STORE KIRKESTRÆDE OG HOTEL MØEN

Store- og Lille Kirkestræde udgjorde, sammen med et mellemliggende stykke af Storegade, en åben trekantet plads, som først i 1700-årene blev bebygget. Store Kirkestræde blev da anlagt op til Kirkepladsens søndre port, mærkbart bredere end normalt. Huset på hjørnet af Storegade og Store Kirkestræde blev delvist opført i 1763, men blev udbygget omkring 1800. I 1845 blev det 50% brandskadedt, og i 1919 blev huset ombygget til hotel.

Hotel Møen var et legendarisk hotel, kendt for sin fremragende mad og sit meget fine og velbevarede restaurationslokale fra 1919. Den gamle hotelejers datter, Gylla, var en af de virkelig kendte mønboere. Efter sine forældres død drev

hun hotellet alene og det stadig helt i den gamle ånd. Hun kogte og stegte på et gammeldags brændekomfur og havde køkkenet fuldt af kobbergryder og terriner, som vel at mærke blev brugt! Næsten hver eneste mønbo har gæstet Hotel Møen. Her holdt man runde fødselsdage, her fik man i kirkens nærhed begraveskaffe, og her holdt vore utallige foreninger, sogneråd m.m. deres møder med gammeldags middage eller kaffeborde med hjemmebag.

Gylla døde i 2013 88 år gammel, og efterlod et stort savn i byen; man kunne jo ikke undgå at møde hende, da hun næsten til det sidste egenhændigt hver dag fejede fortovet og holdt facaden pæn og ren.

Nu er Hotel Møn overtaget af Fonden Møns Bygningsfornyelse, der har udført en gennemgribende restaurering af det gamle og smukke, men meget nedslidte hus. Det var nødvendigt at ændre på køkkenfaciliteterne, men bortset fra dette er bygningernes 'klimaskærm' og alle lokaler blevet istandsat i det gamle hotels ånd. Også sidebygningen på gårdsiden samt den gamle rejsestald for enden af den brostensbelagte gård er under istandsættelse. Der etableres en 'oplevelsesrute' over gården, gennem stalden og den smukke, gamle have ned til Havnestræde og havnen, hvor etablisementets historie fortælles. Gå blot igennem - der er offentlig adgang, hvis portene er åbne.

Når historiens vingesus har foldet sine vinger sammen, går du over Storegade til Luffes gård og

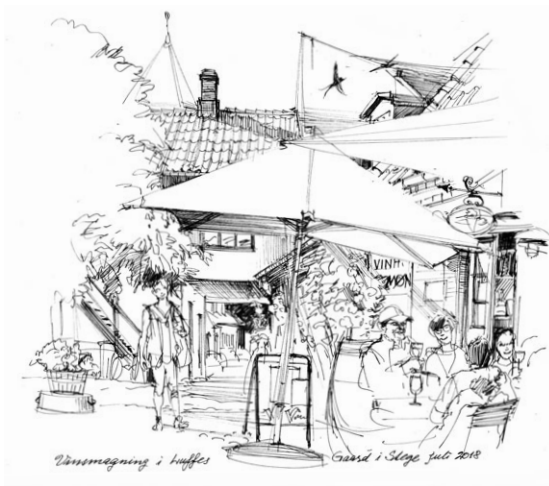
LUFFES GÅRD

(Her slutter Silderuten!).

Selvfølgelig må byturen slutte i en gammel købmandsgård! Her er der mange muligheder for at mærke livet i en sådan.

Restauranten "Det Gamle Bryghus" har udsøgt dejlig mad og et stort udvalg af øl; bemærk især produkterne fra Bryghuset Møn, et 'mikrobryggeri', der opstod på dette sted omkring år 2000, men fik så stor afsætnings-succes, at man måtte flytte i større lokaler i et af byens erhvervsområder. Restauranten har altid øl, der relaterer sig til årstid eller begivenhed, ligesom man kan få 4 slags mindre øl serveret på et bræt og således danne sig en mening om hvilken øl, der skal være den næste! I øvrigt er der i åbningstiden, såfremt man har købt en Silde rute-brochure, mulighed for i "Det gamle Bryghus" at nyde en lækker sildeanretning til en yderst favorabel pris!

Luffes gård rummer flere små forretninger, og om sommeren er der mulighed for at sidde udendørs. Måske når man sidder sammen med gode venner og nyder en øl eller et godt glas vin mens man vurderer, hvilket håndlavet smykke fra Flemmings unikke Smykkeri, der er det helt rigtige at tage med sig hjem som et minde fra en vellykket byvandring i vores dejlige gamle købstad Stege!

DEN GAMLE SUKKERFABRIK

Lendemarke – industrialismens bydel

Når du står ved sild nr. 1 – ved turistkontoret / House of Møn – og kikker mod sydvest, over havneløbet, kan du se den tidligere sukkerfabriks kæmpesiloer og smukke rødstensbygninger bag XL Trælasten. Fabrikken – og hele Lendemarkebydelen - er et vidnesbyrd om den tredje store periode i byens økonomiske udvikling, industrialismens tid.

Silderuten dækker kun 'middelalderbyen' eller Stege indenfor voldene. Men byen er faktisk en dobbeltby, bestående af Stege nordøst for havneløbet og bydelen Lendemarke, der er vokset op omkring sukkerfabrikken, sydvest for havnen.

Stege Sukkerfabrik blev - på opfordring af højskolemand og folketingsmedlem Frede Bojsen og med Tietgen som 'bagmand' - etableret af De Danske Sukkerfabrikker i 1887, og var de næste godt 100 år, frem til nedlæggelsen af fabrikken i 1989, Møns basisindustri. Med 1-200 mand i permanent beskæftigelse og op til 500 i 'kampagnen'. Med hundredvis af landmænd på faste leverandørkontrakter og 5 decentrale 'saftstationer', hvor roerne blev snittet og kogt, hvorefter sukkersaften blev transporteret med vogn, tankskib og (i de senere år) ad milelange

rørledninger til fabrikken i Lendemarke. Indtil istandsættelse af Mønbroen for en halv snes år siden kunne man stadig se rørledningen monteret på broens gelænder.

Fabrikken er et af regionens vigtigste industri-kulturmiljøer, og absolut et besøg værd. I dag er fabriksområdet en del af byens centerområde, med virksomheder og større butikker. Ejer kredsen forsøger at udvikle fabrikskomplekset – og specielt arealerne ned mod Stege Nor – til et stort ferie- og oplevelsescenter.

På den anden side af Sukkerfabrikken ligger, ud mod Stege Nor, de såkaldte Jordbassiner, der blev etableret for ca. 50 år siden til udfældning og rensning af roe-vaskevand. I dag er Jordbassinerne et fredet naturområde med et fantastisk fugleliv – et vigtigt rekreativt område for Lendemarke.

En tur i Lendemarkes hyggelige smågader ned mod Stege Nor kan anbefales. Det kan et besøg i Thorsvang, Danmarks Samlermuseum, også. Det ligger lidt længere ude ad Kostervej end sukkerfabrikken, og er et 'mands minde-museum' med mangfoldige effekter fra nedlagte butikker og værksteder samt hjemmeinventar fra vore forældres og bedsteforældres tid. Der er også café og restaurant med store selskabslokaler. Det hele drives af en stor gruppe entusiastiske frivillige, af hvilke du kan være sikker på at få en god historie.

Længere ude – på Rødkildevej – ligger Rødkilde Højskole, der er etableret af nævnte Frede Bojsen i 1864, og i dag er en af landets førende teaterhøjskoler.

INSVLA

MOE

NIA

PARS

*Fretum inter
Moeniam et
Selandiam.*

**Topographia
In Insula Moenia**

quae post Infulam auspicio Regis
 Sueciae a Christianissimo Principe
 et Comite Palatino Subbaccanti
 Occupata, & e una cum Da
 norum copijs militatibus,
 quae eo congregatae vitz
 anni ab hinc permi
 sit, Mense . . . . .
 Anno 1659.

*Pars
Insulae
Moeniae*